

Migracions a Catalunya. Paisatge urbà i barraquisme a Barcelona



Òscar Casasayas Garbí

Investigador social i professor

És llicenciat en Història per la UB i professor de secundària. Com a membre del grup de recerca Pas a Pas, va dur a terme una recerca etnohistòrica sobre el fenomen del barraquisme a la ciutat de Barcelona durant el segle xx. És autor de diversos articles i coautor de la monografia *Barraquisme. La ciutat (im)-possible*. Va ser comissari de l'exposició *Barraques. La Barcelona informal del segle xx* (MUHBA), i també de l'exposició permanent *Barcelona al límit*, emplaçada al Turó de la Rovira.

Resum

Les migracions massives a ciutats com Barcelona sense una previsió o resposta en forma de construcció d'habitatge per a rendes populars van provocar l'aparició de diferents formes d'infrahabitatge, d'entre les quals el barraquisme va ser la més visible. A finals de la dècada dels cinquanta, aquest fenomen va adquirir una visibilització social sense precedents, malgrat l'intent de repressió i control dels fluxos migratoris per part del règim franquista. L'impuls econòmic del 'desarrollisme' va tractar de pal·liar aquest dèficit d'habitatges construint polígons a les perifèries urbanes que van acabar configurant la dimensió metropolitana de la ciutat. El reallotjament dels barris de barraques es va produir, generalment, més com a conseqüència de les necessitats urbanes de la ciutat i per netejar la seva imatge per acollir esdeveniments, que no pas com un pla d'inclusió urbana d'una població ja altament inserida laboralment.

#ParaulesClau

#Àrea Metropolitana de Barcelona
#Barraquisme
#Migracions

#Organització veïnal
#Polígons d'habitatge massiu
#Segregació urbana

Els antecedents en el primer terç del segle xx

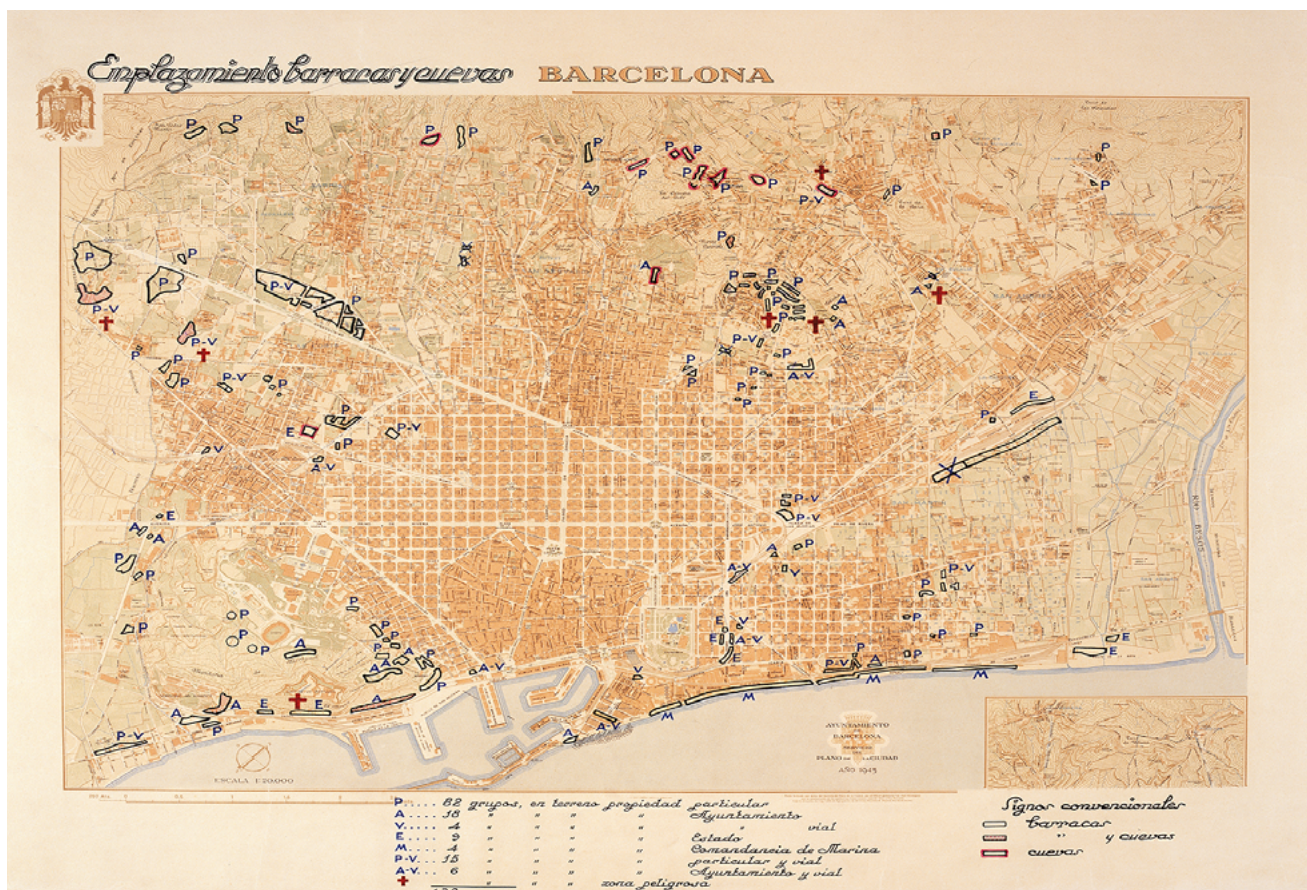
En les primeres dècades del segle xx, la població barcelonina va patir un creixement inaudit i va passar del mig milió d'habitants el 1900 al milió el 1930. Aquest fet va ser el resultat de les migracions motivades per la gran necessitat de feina que provocaven els processos de transformació de la ciutat. L'obertura de la Via Laietana (1908-1924), la construcció del metro i del recinte firal que acolliria l'Exposició Internacional del 1929 a Montjuïc i l'embranchada industrial a causa de la neutralitat espanyola durant la Primera Guerra Mundial, que va generar molta demanda de productes tèxtils per part dels països bel·ligerants, van atreure milers de treballadors de la Catalunya rural i de les províncies més properes a ciutats industrials com Barcelona o Sabadell.

Malgrat que en les mateixes dècades la construcció d'habitatge a Barcelona va ser molt important, donat que l'Eixample s'anava materialitzant molt ràpidament, va ser totalment insuficient per abastir l'alta demanda d'habitacles de rendes de preu popular que requerien la majoria de treballadors no qualificats que arribaven o ja vivien a la ciutat. Aquest fet va condemnar milers de famílies a cercar una alternativa en les diferents formes d'infrahabitatge, com el relloguer d'habitacions o el barraquisme. Aquest últim s'havia anat estenent als marges de la ciutat, com a la muntanya de Montjuïc i al llarg de tota la línia costanera de la ciutat, així com una munió d'assentaments en zones encara no urbanitzades de l'Eixample. Alhora, havia triplicat el seu nombre en passar de les 1.200 barraques el 1914 a les 3.800 l'any 1922. L'única actuació per fer front a aquest

fenomen va ser la construcció, per part de l'Ajuntament de Barcelona a través del Patronato Municipal de la Habitación, de quatre grups de cases barates que havien de netejar la imatge de la ciutat de cara a la celebració de l'Exposició Internacional del 1929 a Montjuïc. Els escassos 2.000 habitatges que es van repartir entre els grups de Can Peguera, Baró de Viver, Bon Pastor i el Prat Vermell a la Zona Franca només van reduir la xifra a un terç de les 6.500 barraques que hi havia el 1929.

El control i la repressió en el primer franquisme

La dècada dels anys quaranta, just acabada la Guerra Civil, va estar marcada per l'inici d'un procés de migració generalitzat del camp cap a les grans ciutats, que oferien millors expectatives de feina. La



L'any 1949 es comptabilitzen 138 grups. «Emplazamiento de barracas y cuevas». Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Servei del Pla de la Ciutat, 1945. Font: Ajuntament de Barcelona. Arxíu Municipal Contemporani.

“L’arribada constant de persones migrants a una ciutat com Barcelona, que continuava arrossegant la problemàtica d’habitatge popular heretada del primer terç de segle, va fer créixer els antics assentaments de barraques. Ahora, en van sorgir de nous”

repressió política, social i laboral que va practicar el bàndol vencedor al món rural va obligar milers de persones a deixar la seva terra d’origen i a iniciar el periple migratori per aconseguir un futur millor, lluny de la gana, la misèria i la persecució.

L’arribada constant de persones migrants a una ciutat com Barcelona, que continuava arrossegant la problemàtica d’habitatge popular heretada del primer terç de segle, va fer créixer els antics assentaments de barraques. Ahora, en van sorgir de nous, com les barraques de la Diagonal, compreses entre el carrer de Numància i el del Capità Arenas, i el nucli de la Perona, a la ronda de Sant Martí, on es van anar construint barraques que resseguien els marges de les vies del tren. Uns altres nuclis més disseminats per l’orografia, però no menys important, van ser el de les barraques del Carmel, que van ocupar les zones que encara no estaven edificades del Turó de la Rovira, i el de les barraques de l’Hospital de Sant Pau.

Aquesta proliferació va fer que l’Ajuntament de Barcelona, a iniciativa del tinent d’habitatge Carlos Trias Bertran, creés el Servicio de Control y Represión del Barraquismo l’any 1949 amb l’objectiu de controlar les barraques que hi havia, que xifrava en 5.708, amb la dotació d’una placa numèrica a cada barraca censada. La brigada municipal, popularment coneguda com “los Picos”, en referència a les eines que empraven per als enderroc, havia de destruir qualsevol ampliació o nova construcció. D’altra banda, també s’imposaven multes als propietaris de solars que llogaven parcel·lacions d’aquests terrenys per fer-hi barraques, un tipus d’especulació molt comú des d’inicis de segle. Per tant, l’actitud de l’ajuntament estava orientada a intentar controlar-ne la proliferació, però no a posar-hi una solució de gran abast. El mecanisme repressiu de les autoritats per fer front al barraquisme i a la immigració creixent que rebien les ciutats de la província de Barcelona es va endurir a partir d’una circular que va emetre el governador civil Felipe Acedo Colunga el 1952. En aquesta circular s’instava totes les poblacions de més de 15.000 habitants a tancar els solars no urbanitzats i es demanava als propietaris de les fàbriques que justificuessin l’habitatge dels seus treballadors, i posteriorment s’explicitava:

«Se impedirá en lo sucesivo la entrada y subsiguiente permanencia en sus respectivos términos municipales de aquellas personas que por no tener domicilio tuvieren que recurrir a la vivienda no autorizada, debiéndolos remitir a este Gobierno civil para su evacuación por el servicio

*que se encuentra a este efecto establecido».*¹

Aquest servei d’evacuació es va centralitzar a l’antic Pavelló de les Missions Estrangeres, que es va construir a Montjuïc el 1929 i que des de l’any 1945 havia funcionat com a Centro de Clasificación de Indigentes de Barcelona. Els diferents serveis municipals havien de controlar els accessos a les ciutats, especialment a les estacions de tren, i havien de traslladar les persones immigrades que no poguessin acreditar un lloc de residència, una feina o alguna relació de parentiu amb la ciutat al Pavelló de les Missions, des d’on s’evacuaven i es retornaven als seus llocs d’origen. De la mateixa manera, a molts habitants de barraques que no tenien la placa de cens reconeguda per l’ajuntament també se’ls va traslladar a Missions, un cop la brigada municipal havia enderrocat la seva barraca.

Segons la recerca dels autors Imma Boj i Jaume Vallés, es calcula que entre els anys 1952 i 1957 es van evacuar unes 15.000 persones, la gran majoria de les quals vivien o van ser interceptades als accessos de Barcelona, tot i que altres ajuntaments, com el de Terrassa i el de Sabadell, també van seguir les directrius que marcava la circular del governador civil.

Mentrestant, la ciutat havia de ser la seu del xxxvè Congrés Eucarístic Internacional (1952), el qual es va voler celebrar a l’actual avinguda Diagonal. Abans, però, calia desallotjar les aproximadament 200 barraques que hi havia als seus marges per tal d’urbanitzar aquest sector. Per primer cop, després que la Guerra Civil

¹ ACEDO COLUNGA, F. “Circular. Gobierno Civil”. *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, any XIV núm. 240. Barcelona, 6 d’octubre del 1952.



Treballadors del Servicio de Control y Represión del Barraquismo desallotgen, enderroquen i cremen un assentament de barraques. Barcelona, 1953. Font: Carlos Pérez de Rozas/ANC.

hagués acabat, es va portar a terme un reallotjament a edificis creats amb aquest objectiu. Les Cases del Governador, a Verdum; el barri del Polvorí, i el barri de Can Clos, construït aquest últim a l'antiga Pedrera del Mussol de Montjuïc en només vint-i-vuit dies, van ser el destí de la majoria dels habitants de la Diagonal. Igual que les cases barates del 1929, aquests reallotjaments es van fer en edificacions amb una qualitat pèssima, lluny del centre de la ciutat, en terrenys barats i d'escassa viabilitat constructiva, i van respondre més a necessitats urbanístiques o a neteges d'imatge de la ciutat per a grans esdeveniments, que no pas a una voluntat integradora de la ciutat.

Els grans polígons d'habitatge massiu del 'desarrollisme'

En les dècades centrals del segle XX, les migracions que va rebre Catalunya van augmentar de manera molt marcada. Segons les estadístiques de l'autor García

Barbancho, en la dècada dels cinquanta van ser 469.806 les persones que van arribar a Catalunya, la meitat de les quals ho van fer a Barcelona amb una mitjana de 40.000 persones a l'any. Aquesta xifra no va deixar de créixer en la dècada dels seixanta i van ser 720.345 les persones immigrades que van arribar a Catalunya. Aquest augment demogràfic sostingut en ciutats de la comarca de Barcelona en vies de reindustrialització i mancades de projectes d'habitatges populars que poguessin assumir aquest creixement va provocar una extensió de l'infrahabitatge sense precedents.

Barcelona i l'actual àrea metropolitana van experimentar aquesta gran proliferació de barris de barraques, i el mateix va passar en ciutats industrials com Terrassa (les Arenes), Sabadell (Ca n'Oriac) o Girona (Montjuïc). Aquests fluxos migratoris no van ser exclusius de Catalunya, ja que ciutats com Madrid, València, Sevilla o Bilbao també van ser grans receptores i

també s'hi van constituir, generant-se igualment grans barris de barraques.

A la perifèria de la ciutat es van anar configurant el que l'arquitecte i urbanista Joan Busquets va anomenar urbanitzacions marginals o *corees*, barriades d'autoconstrucció molt més nombroses que el barraquisme, però amb la diferència d'haver-se bastit sobre sòl comprat o llogat. El relloguer d'habitacions es continuava cronificant tant entre les classes populars barcelonines com entre les persones novvingudes que hi trobaven una alternativa a la manca d'oferta d'habitatges de rendes populars. Segons analitza l'historiador i economista Alberto Rull Sabater a l'estudi *Estructuras básicas de viviendas y hogares en España*, del 1966, a partir del cens del 1960, hi havia 18.312 llars rellogades a Barcelona, on vivien 67.700 persones. L'infrahabitatge més visible, les *corees* i el barraquisme, va adquirir una visibilització social sense precedents i va esdevenir un problema d'opinió pública per a



Barri del Somorrostro. Barcelona, anys seixanta. Font: Fons TAF Helicòpters, SA/ANC.

“L’infrahabitatge més visible, les *corees* i el barraquisme, va adquirir una visibilització social sense precedents i va esdevenir un problema d’opinió pública per a les autoritats, i també un destorb en el planejament de la ciutat”

Amb aquesta primera empenta constructiva, segons els treballs sobre polígons de l’arquitecte i urbanista Amador Ferrer Aixalà, el nombre de barraquistes que van ser real·lotjats va ser mínim, perquè la construcció de la majoria dels polígons es va cedir finalment a la iniciativa privada, com el de Sant Ildefons i el de Bellvitge, i d’altres es van destinar majoritàriament a funcionaris de l’Estat i empleats, com va passar a Montbau. Sant Roc i Sud-oest del Besòs sí que en van rebre, però amb xifres força inferiors a les que s’havien calculat. Altres polígons els van ocupar persones immigrades, però no necessàriament provinents dels barris de barraques.

La incidència escassa del Plan de Urgència Social de Barcelona als barris de barraques es va evidenciar en el fet que tres anys després la Comision de Urbanismo en va elaborar un de nou, el Plan de supresión del barraquismo (1961), que preveia la construcció de 12.000 habitatges. La lentitud en l’execució d’alguns polígons i el fet que en molts el nombre de barraquistes real·lotjats era molt inferior al que s’havia planejat van fer que el Ministerio de la Vivienda, a través de l’Obra Sindical del Hogar, projectés les Unidades Vecinales

les autoritats, i també un destorb en el planejament de la ciutat. Al congrés "La semana del suburbio" (1957), al qual es van exposar diverses ponències i estudis sobre les mancances escolars i habitacionals dels suburbis barcelonins, es van quantificar en 12.494 les barraques que hi havia, habitades per 66.203 persones.

Les autoritats van haver de plantejar tot un seguit d’actuacions per tractar de pal·liar aquest dèficit, entre les quals destaca la dels polígons d’habitatge massiu. A l’empara del Plan de Estabilización Económica del 1959, es va reordenar el marc jurídic i institucional de la indústria de la construcció per tal de vehicular i executar el Plan de Urgència Social (1958), que havia de dotar les principals ciutats afectades d’instruments per construir habitatges que solucionessin aquesta problemàtica.

El pla concret per a Barcelona partia d’una valoració del dèficit d’habitatge de 55.000 unitats, de les quals 36.000 es consideraven prioritàries, i proposava construir 6.000 habitatges anuals al llarg de sis anys per superar aquest dèficit. Les institucions encarregades d’executar-lo havien de ser l’Instituto Nacional de la Vivienda, el Patronato Municipal de la Vivienda i la Comisión de Urbanismo de Barcelona. La previsió era construir vuit polígons d’habitatge massiu: la Guineueta, Sant Martí de Provençals, Porta, Montbau i Sud-oest del Besòs, a Barcelona ciutat; Sant Roc, a Badalona; Bellvitge, a l’Hospitalet del Llobregat, i Sant Ildefons, a Cornellà del Llobregat. Altres ciutats també van intentar pal·liar el fenomen de l’infrahabitatge construint grans conjunts de polígons, com el de Sant Llorenç de Terrassa o el polígon Arrahona de Sabadell.

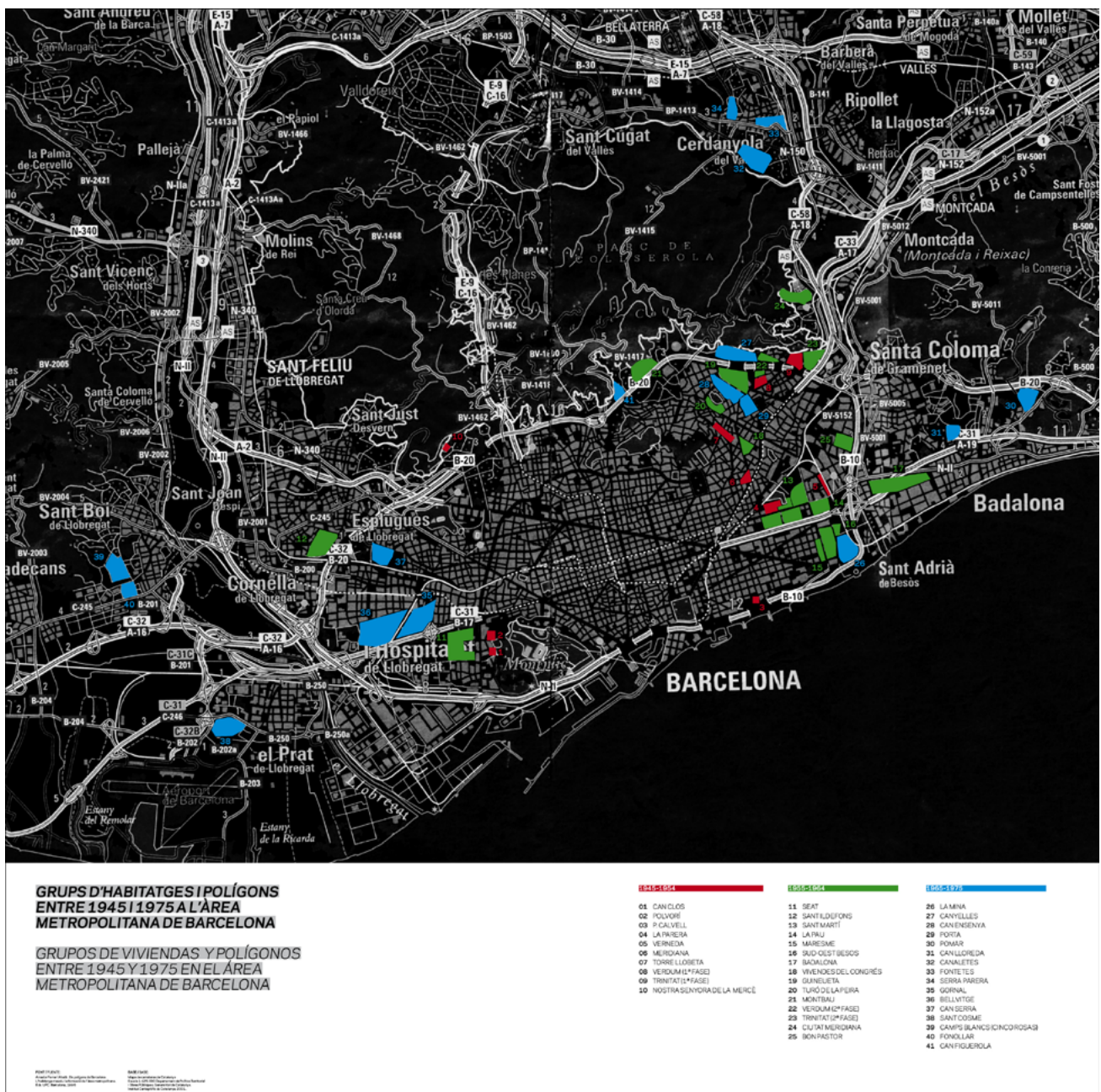
de Absorció (UVA), per tal de destinar-les prioritàriament a barraquistes. Les tres UVA es van construir entre el 1965 i el 1968 amb un total de 5.435 unitats, repartides entre Badalona (Pomar), Sant Boi (Camps Blancs) i el Prat (Sant Cosme). Tot i que aquests tres polígons sí que es van destinar íntegrament a barraquistes, no van posar fi, ni de bon tros, a aquest fenomen a Barcelona, que va perdurar en barris com el Carmel i

Trascementiri, o, de manera marginal, en altres barris com el Camp de la Bota o la Perona.

El moviment veïnal davant els processos de reallotjament

L'inici del procés de construcció dels grans polígons d'habitatge massiu no va passar desapercebut per la població barraquista. La possibilitat de poder accedir a un

pis de protecció va generar unes expectatives que fins aleshores es veien molt llunyanes. Malgrat el caràcter provisional i efímer dels barris de barraques, posat de manifest per part de les administracions en no dotar-los de cap servei ni infraestructura que pogués albirar una acceptació com a part de la ciutat, els barris s'havien anat configurant com a espais de socialització i veïnatge. Havien sorgit petites botigues de queviures, bars,



Grups d'habitatges i polígons entre el 1945 i el 1975 a l'àrea metropolitana de Barcelona.

Base: mapa de carreteres de Catalunya. Escala 1:125.000. Institut Cartogràfic de Catalunya, 2001. Font: A. Ferrer i Aixalà/ Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

perruqueries i sastreries, espais que vertebraven la convivència veïnal. Una població inserida en el teixit productiu de les ciutats, majoritàriament en el sector fabril i de la construcció, o en el servei domèstic, en el cas de les dones.

Les parròquies properes, a partir de missions congregacionals, havien estat l'única institució que suplia les mancances de serveis escolars o dispensaris en alguns barris. Els aires de renovació pastoral del Concili Vaticà II (1962) van afavorir que l'acció eclesiàstica duta a terme als suburbis comencés a acceptar la separació de l'acció pastoral i l'acció social. Aquesta darrera va incorporar assistents socials professionals als seus equips, els quals van implementar gradualment les noves metodologies europees de desenvolupament comunitari en les seves intervencions. Alguns d'aquests projectes van ser l'aparició de centres socials

i la creació de butlletins i revistes editats i distribuïts als barris de barraques.

N'és un exemple la revista *Ideal* del barri de Can Tunis, editada sota el paraigua de la parròquia de Nostra Senyora del Port. *Ideal* es va convertir en l'eix informatiu al barri de les negociacions entre la cooperativa d'habitatges Hermandad de Ahorros de Casa Antúnez i l'ajuntament. Aquesta cooperativa, amb la col·laboració dels arquitectes Eduard Paradell i Jaume Piugdengoles, havia presentat un projecte d'habitatges per tal de reallotjar les famílies barraquistes afectades per la construcció de la ronda del Litoral, perquè poguessin continuar vivint al barri. Després d'anys de negociació i malgrat la implicació total dels veïns, l'ajuntament va desestimar la iniciativa i els habitants van ser reallotjats a l'actual barri de Camps Blancs de Sant Boi (1968), lluny

dels seus llocs de feina i de la seva xarxa social.

A Montjuïc, on l'any 1957 hi havia 5.582 barraques que allotjaven al voltant de 30.000 habitants, el procés de reallotjament es va iniciar el 1964 a la barriada Maricel. La precipitació en l'erradicació i el reallotjament dels seus habitants al nou polígon Sud-oest del Besòs va ser conseqüència del projecte de construcció del parc d'atraccions Maricel Park (1966) a la mateixa zona on s'havia emplaçat l'anterior i efímer parc d'atraccions Maricel durant la Segona República.

Aquest no va ser l'únic projecte que es va presentar per remodelar la muntanya. Tal com ha ressenyat la geògrafa urbana Mercè Tatjer, els arquitectes Oriol Bohigues, Antoni Bonet i Josep Maria Martorell, amb el Plan especial de ordenació de la zona sudoeste de Montjuïc (1964), proposaven transformar



Polígon Sud-oest del Besòs (1964). En primer terme, el barri del Camp de la Bota, que paradoxalment no va ser reallotjat en aquest polígon, que va rebre els habitants del de Maricel. Font: Arxiu de l'Institut Municipal de l'Habitatge i Rehabilitació de Barcelona.

la muntanya en un espai residencial, esportiu, cultural i d'esbarjo. Preveien traslladar el cementiri per edificar a tot el vessant del Morrot un conjunt d'edificis de luxe de gran superfície i esglaonats que arribarien al mar. El Pla preveia eradicar les barraques de Montjuïc i reubicar la meitat dels seus habitants en habitatges massius que es construirien a les antigues pedreres al vessant de la Zona Franca. El Pla no va prosperar, però va predir el futur de la muntanya.

El procés de reallotjament de gran part dels habitants de Montjuïc es va tornar a accelerar a partir dels possibles projectes d'ubicació dels nous estudis de TVE a la muntanya i del possible trasllat de les instal·lacions del Reial Club Deportivo Espanyol a l'Estadi de Montjuïc. L'Estadi, igual que el Pavelló de Bèlgica i el Palau de les Missions, construïts durant l'Exposició Internacional del 1929,

havia servit a les autoritats, a finals de la dècada dels cinquanta, com a espai per reubicar-hi provisionalment barraquistes afectats per riuades, inundacions i temporals de mar, o bé per allotjar-hi les famílies que no havien pogut accedir als nous polígons d'habitatge que s'estaven construint per raons econòmiques. Aquesta temporalitat es va anar estenent en el temps, malgrat les dures condicions d'amuntegament i insalubritat en les quals havien de viure centenars de famílies, tal com va donar testimoni Josep Maria Huertas Claveria a les pàgines de *Destino* l'any 1966.

Malgrat que finalment els plans no van reixir, els reallotjaments dels habitants de la muntanya de Montjuïc es van fer efectius entre el 1968 i el 1969 als polígons de les UVA a Sant Cosme (el Prat de Llobregat), Pomar (Badalona) i Camps Blancs (Sant Boi de Llobregat). Altres barraquistes van

poder accedir a pisos a polígons de Cerdanyola (Canaletes), i els darrers, al polígon de la Mina (Sant Adrià de Besòs), quan es va acabar el 1972. En aquesta ocasió, part dels barraquistes, amb la col·laboració d'assistents socials i advocats, van crear l'Asociación de Padres de Familia la Esperanza. La finalitat era intentar intercedir en els processos de reallotjament i adjudicació de pisos, per tal d'evitar alguna de les pràctiques expeditives amb les quals actuaven les administracions. Algunes d'aquestes pràctiques eren oferir un pis per una barraca amb placa, malgrat que hi visqués més d'una família, o tolerar la permuta de barraques entre famílies, si l'adjudicatària no disposava dels diners per a l'entrada del pis. Alhora, es va intentar donar una solució a les famílies que no podien pagar-la, que l'ajuntament simplement traslladava a altres barris de barraques o a barracons provisionals. Aquesta associació,



Els barris de Can Valero, les Banderes i Tres Pins de la muntanya de Montjuïc. Barcelona, anys seixanta. Font: Fons TAF Helicòpters, SA/ANC.

“El procediment d’urgència en la construcció de molts d’aquests polígons d’habitatge massiu per pal·liar el dèficit d’habitatge [...] va provocar que s’edifiquessin abans de la urbanització dels terrenys i que hi hagués una manca absoluta de serveis i infraestructures bàsiques”

gràcies a l’altaveu de periodistes que es van implicar en la lluita veïnal, va aconseguir incidir en part dels mètodes de reallotjament i obrir la porta a mediacions en els reallotjaments futurs, com el cas del Carmel, en què l’associació de veïns va aconseguir negociar el reallotjament al polígon Canyelles i mediar en la construcció, al mateix barri, dels edificis Raimon Casellas.

No va passar el mateix al barri del Somorrostro, afectat per la construcció del passeig marítim, que es va iniciar el 1920 tot i que

no es va finalitzar fins a la dècada dels vuitanta. Aquesta barriada es va acabar erradicant definitivament l’any 1966, de manera precipitada, per permetre celebrar-hi unes maniobres navals presidides per Franco. A la seva població se la va reallotjar en habitatges del barri de la Pau i en pisos o barracons al barri de Sant Roc de Badalona, o bé se la va recol·locar en barraques buides de Can Tunis o del Camp de la Bota, una pràctica normalitzada per l’ajuntament i que va fer cronificar el barraquisme més marginal durant les dècades següents.

De manera general, el procediment d’urgència en la construcció de molts d’aquests polígons d’habitatge massiu per pal·liar el dèficit d’habitatge entre el 1957 i el 1972 va provocar que s’edifiquessin abans de la urbanització dels terrenys i que hi hagués una manca absoluta de serveis i infraestructures bàsiques. La localització en terrenys poc aptes per a la construcció, allunyats dels centres urbans i desconectats de la xarxa viària i de transports, no va facilitar la integració dels seus nous habitants, als quals se’ls havia reallotjat lluny de les seves realitats socials i laborals. Milers de persones, tot i estar ben inserides en el teixit productiu de la ciutat, van patir una nova segregació social i urbana quan se les va traslladar a la perifèria.

Malgrat que es van construir de manera aïllada i sense un projecte integrador, els polígons van posar les bases de la futura àrea metropolitana de Barcelona, ja que van omplir els buits que hi havia entre les diferents ciutats i van transformar àrees rurals en urbanes. Aquesta nova dimensió metropolitana es va acabar connectant a partir del Pla de la xarxa arterial del 1963, amb la projecció de la construcció d’autopistes, cinturons de ronda i carreteres, tot i que es va fer de manera radial, amb la ciutat de Barcelona com a centre. A aquest procés s’hi van afegir lentament les legalitzacions dels barris d’autoconstrucció o *corees*, com ara Torre Baró, Roquetes, Vallvidrera i Vallbona, que havien anat poblant la perifèria de la ciutat.

Malgrat l’intent del franquisme de solucionar el dèficit d’habitatge a les grans ciutats, el barraquisme es va mantenir al llarg del temps en barris com la Perona, el Camp de la Bota, el Carmel o Trascementiri. Va fer falta una nova remodelació urbanística per als Jocs Olímpics del 1992, perquè les noves autoritats democràtiques fessin un esforç per posar fi als grans barris de barraques visibles de Barcelona. Malgrat tot, l’infrahabitatge continua perdurant de manera invisible a les nostres ciutats i el barraquisme es torna a visibilitzar any rere any als marges de la ciutat formal. ■

Per saber-ne més:

- BOJ, I.; VALLÉS, J. "El Pavelló de les Missions. La repressió de la immigració durant el període franquista". *L’Avenç*, núm. 298, 2005.
- BUSQUETS, J. *La urbanització marginal*. Barcelona: Edicions UPC, Col·lecció d’Arquitectura, Laboratori d’Urbanisme, 1999.
- CAMINO, X. (et. al.). *Barraquisme. La ciutat (im)possible. Els barris de Can Valero, el Carmel i la Perona a la Barcelona del segle XX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2011.
- FERRER AIXALÀ, A. *Els polígons de Barcelona. L’habitatge massiu i la formació de l’àrea metropolitana*. Barcelona: Edicions UPC, Col·lecció d’Arquitectura, Laboratori d’Urbanisme, 1996.
- TATJER, M.; LARREA, C. (editores). *Barraques. La Barcelona informal del segle XX*. Ajuntament de Barcelona, Institut de Cultura, i Museu d’Història de Barcelona, 2010.